

dr. Zarjan Fabjančič, izr. prof.
Univerza v Ljubljani
Ekonomski fakulteta

KAKO SMO POUČEVALI O KEYNESU NEKOČ IN KAKO POUČUJEMO DANES

How We Used to Teach and How We Now Teach about Keynes

Izvleček

UDK: 330.834.1

V časih socializma smo študente v znatno manjšem obsegu poučevali o Keynesu, kot bi si svetovno znani ekonomist zaslužil. Precej je bilo Splošne teorije in teorije denarja, manj pa drugih pomembnih Keynesovih prispevkov, osnov nacionalnega računovodstva na primer. Mnogo je bilo anekdot in tudi precej zmot o Keynesovem odnosu do očeta, njegovem odnosu do matematike in njegovih sposobnostih za prenos teorije v prakso. Danes še vedno premalo poučujemo o Keynesu, več pa poučujemo keynesianstvo.

Ključne besede: Keynes, ekonomska teorija, keynesianstvo

Abstract

UDC: 330.834.1

In the socialist period, the world celebrity Keynes was not taught to the extent that he deserves. There was quite considerable teaching of his General Theory and monetary theory, but much less of Keynes's other contributions, such as the concepts of the national accounts. There were some anecdotes and many mistakes about his relationship with his father, about his attitude towards mathematics, or his practical capabilities to apply theory in practice. Today, Keynes is still not taught enough; we teach Keynesianism instead.

Key words: Keynes, economic theory, Keynesianism

1 Uvod

Dejansko bi bilo mnogo bolje, če bi naslednje besedilo imelo naslov *Kako so mi predavali in kako predavam o Keynesu*. Tak naslov pa bi bil morda preveč oseben in zato neprimeren za znanstveni ali strokovni prispevek. Hkrati pa skriva v sebi tudi nekaj pasti. Nekaj, kar je osebno doživetje, se ne sme posploševati, posebno še, če hkrati podrobno ne raziščemo, kakšen je bil odnos do Keynesa skozi naš čas na drugih institucijah, ne le na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Žal vem izredno malo, ali so o Keynesu predavali recimo v Mariboru in kako in ali so ga na drugih visokošolskih zavodih v Sloveniji sploh kaj omenjali. Ne poznam niti današnje situacije, mislim pa si, da je zaradi tradicionalnih razlogov Keynes še vedno najbolj prisoten v ljubljanskem ekonomskem programu.

Drugo, kar je treba poudariti, je, da je to besedilo o Keynesu in ne o keynesianstvu. Keynesa poučujemo verjetno zelo malo, daleč bolj je v ospredju teorija njegovih znanstvenih dedičev. Pri tem bi se Keynesu prav lahko dogodilo nekaj podobnega, kot se je dogodilo Marxu na kongresu nemških socialdemokratov v Gothi leta 1875. Nastopajoči so o marksizmu namreč govorili taka izpeljana stališča, da je baje Marx stopil na govorniški oder in rekel nekaj podobnega: »Če je to marksizem, potem jaz nisem marksist«. Mnogokrat sedaj pripisujemo keynesianstvu take stvari, da bi se Keynes lahko povsem mirno odrekel keynesianstvu.

2 Kako smo poučevali o Keynesu

1. letnik. Leta 1965 je začel na Ekonomski fakulteti v Ljubljani veljati nov študijski program. Zelo verjetno so ga profesorji pripravljali pod vtisom dogajanja tistega časa, nove ustave iz leta 1963, vedno večjega poudarjanja tržnega mehanizma, umikanja države iz gospodarstva, poudarjanja samoupravnega odločanja, poudarjanja posebne vloge jugoslovanskega modela socializma in podobnih lepih čednosti. V primerjavi s starim programom je novi program prinašal vrsto bistvenih sprememb. Odpravljen je bil stopenjski študij, vsi študentje so poslušali iste predmete vsa prva tri leta, šele v četrtem letu so nastopile tri smeri, splošna, podjetniška in zunanjetrgovinska. Pomembni profesorji so prevzeli predmete prvega letnika, zato da bodo dali že brucem kar se da dobre osnove ekonomske teorije.

Za odličnega maturanta klasičnega oddelka Bežigradske gimnazije je bila na začetku vsebina predavanj popolnoma tuja in skorajda nerazumljiva. Večina profesorjev se ni kaj posebej trudila približati dovčerašnjemu srednješolcu povsem nove terminologije, preprosto so jo uporabljali, kot da je vsakemu študentu bila položena že v zibel. Kakšne vsebinske usklajenosti med predmeti ni bilo. Amortizacijo smo, na primer, pri knjigovodstvu knjižili po enotnem kontnem planu znatno prej, preden smo pri ekonomiki podjetja sploh zvedeli, kaj je amortizacija. Podobno je povsem nepričakovano bruc zvedel za Keynesovo ime.

Politična ekonomija 1 in Politična ekonomija 2 iz starega programa sta bili ukinjeni. Pri njiju so študenti v prvi vrsti študirali Marxa in marksizem. Nadomestila ju je Politična ekonomija kot celoletni predmet in predaval jo je

prof. Lavrač. Razlaga delovanja tržnega mehanizma je napolnila prvi semester, podobno kot današnja Mikroekonomija. Njej ni sledila nekakšna makroekonomija, pač pa pouk Marxove teorije eksploatacije, rezervna industrijska armada, organska sestava kapitala in reprodukcijske sheme kot podlaga za opis ravnotežja v gospodarstvu. Brez posebne povezave je nastopil Keynes: $Y = C + I + G$.

Marksizmu skorajda povsem nepomembna potrošnja je postala kot Keynesova učinkovita potrošnja *à la* ekonomske teorije. Nič o varčevanju! Študentu prvega leta ekonomije ni bila sama po sebi razumljiva naravnost temeljna vloga investicij, niti v povezavi z Marxovim *Äc* in *Äm* ne. Pač pa je veliko razlage doživel *G*. Država je nastopila kot pomemben nezaželeni potrošnik ustvarjenega proizvoda, Keynes je neizbrisno zaslovel kot *teoretik državnega kapitalizma*. Prvič je bila študentu država predstavljena kot slab gospodar, brez kakršne koli razlage, zakaj. Leta 1966, ko se je vse to dogajalo, je bil na pohodu liberalizem in poveljevanje svobodne konkurence, ne popolne konkurence, da ne bo pomote. Pojem *državnega kapitalizma* je takoj aludiral na sorodni pojem *državnega socializma*, ki je veljal in je bil tudi predstavljen kot najhujši nebodigatreba, ostanek stalinizma v socializmu. Ni se pozabilo omeniti dobrohotnega odnosa do državnega kapitalizma v Sovjetski zvezi in takojšnje izpeljave odbijajočega čustva do Sovjetske zveze, s tem pa tudi implicitno do Keynesa. V tem kontekstu ni bilo prav nobenega prostora za pozitiven odnos do Keynesa kot teoretika poveljevanja države, ki rešuje kapitalizem.

2. letnik. Študenti smo se spopadli s peščico predmetov, tremi velikimi in težkimi in dvema malima, komajda omembe vrednima. Poleg pregovorno zahtevne statistike prof. Blejca sta bila to še dovolj zahtevna Teorija cene, v kateri se je skrivala današnja Mikroekonomija, in Denar in kredit. Ta predmet je prav tega leta po vihnem odhodu prof. Pokorna s fakultete prevzel njegov asistent mag. Ribnikar. Težko snov predmeta je podajal razumljivo in dovolj privlačno. To je treba omeniti, ker je v snovi pomembno mesto zasedal ravno Keynesov nauk.

Eden od dveh študijskih pripomočkov pri Denarju in kreditu so bila skripta prof. Pokorna z naslovom *Teorije o vrednosti denarja*, ki so izšla že leta 1962. Besedilo skript je očitno nastalo na podlagi članka, ki ga je prof. Pokorn objavil dve leti pred tem. Šlo je za primerjavo dveh modelov narodnega gospodarstva, marksističnega in keynesianskega, ali še bolje, Marxovega in Keynesovega. V *Teorijah o vrednosti denarja* je največ prostora namenjenega Keynesovi teoriji kot najbogatejšemu prispevku k moderni meščanski teoriji o kupni moči denarja.

Najprej je predstavljena Keynesova dohodkovna varianta kvantitetne enačbe iz knjige *Tractat on Monetary Reform* (1923) in kasneje popravljene enačbe v knjigi *Treatise on Money* (1930). Enačbi sledi razlaga strukture denarnega obtoka oziroma ločitev med dohodkovnim in poslovnim denarjem. Prof. Pokorn je do podrobnosti sledil Keynesovi razlagi, kar je predstavljalo za študenta drugega letnika ekonomskega študija trd oreh za usvojitev znanja in veliko

pretrd oreh za razumevanje razlage. Mogoče se je bilo snov zelo solidno naučiti, ni je pa bilo mogoče dobro razumeti.

Strukturi denarnega obtoka je sledila razlaga delovne in blagovne vrednosti denarja ter vpliva produktivnosti dela na kupno moč denarja. Pokorn je sedaj za potrebe študija te materije za razmere v socializmu vpeljal primerjavo med Marxovo in Keynesovo teorijo. Začetna diskusija se je skorajda semantično lotila vprašanja konstantnega kapitala v družbenem produktu, delitve družbenega produkta na konzumne dobrine in produkcijska sredstva po Marxu in Keynesu in Keynesovega »družbenega denarnega dohodka«. Razlago sta zaokrožila temeljita prikaza Keynesove prve in druge temeljne enačbe o vrednosti denarja.

Sledili so sklepi o Keynesovi teoriji, ki so v lepi marksistični maniri izobraževanega študenta ne le osupnili, pač pa tudi dezorientirali. Citirajmo nekaj teh sklepov! »Keynes se ni ukvarjal z vprašanjem, kakšen vpliv ima delovanje države na kupno moč denarja.« <str.153> »Marx je že delil družbeni produkt na produkcijska sredstva in konzumne dobrine in je na to delitev naslonil svoje sheme o reprodukciji kapitala. Keynesova zasluga pa je, da je to delitev na konzumne in investicijske dobrine (ki je sicer za nianso drugačna od Marxove delitve) porabil v teoriji o vrednosti denarja.« <str. 101> »Sam Keynes pravi v Generalni teoriji na nekem mestu (str. 213.): »Simpatiziram zato s predklasično doktrino, da je vse producirano z delom, ki ga podpira to, kar so včasih imenovali umetelnost in čemur sedaj pravimo tehnika; potem naravni zakladi, ki so zastoj ali je treba zanje plačati rento, glede na njihovo redkost ali obilnost; in končno produkti preteklega dela, utelešenega v aktivih, za katere je treba plačati neko ceno glede na njihovo redkost ali številnost. Dati je zato treba prednost mnenju, da je delo, ki seveda obsega tudi osebne storitve podjetnika in njegovih pomočnikov, edini proizvodni dejavnik, ki deluje pri dani tehniki, danih naravnih zakladih, dani opremljenosti s kapitalom in danem učinkovitem povpraševanju.« <str.148–149> Kje je sedaj Keynes kot teoretik državnega kapitalizma in kot grobar kapitalizma?

Pokornova predstavitev Keynesove teorije bi zaslužila veliko večjo pozornost, kot jo je v resnici. Zahtevna obravnava Keynesovih enačb in zgoščen slog pisanja sta bili za študente pretežka in zato ne posebno privlačna. To je bila izrazita škoda, kajti če danes ponovno beremo to besedilo, kaže svojo izjemno visoko kakovost. Naravnost pogumna pa je bila Pokornova primerjava med Marxom in Keynesom, v kateri je Marx kot avtor razmeroma neuporabnih teorij za prakso potegnil znatno krajšo bilko.

3. letnik. To leto študija je bilo po programu vsebinsko še bolj zahtevno od drugega leta študija. Keynesu so v svojih predavanjih posvetili več ali manj prostora trije profesorji, prof. Orthaber pri predmetu Analiza in planiranje narodnega gospodarstva, prof. Černe pri Primerjalni analizi ekonomskih sistemov in prof. Lavrač, ki je Keynesa omenjal že v prvem letniku pri predmetu Zgodovina politične ekonomije.

Prof. Orthaber je bil znan erudit. Študentom je bilo pri njem najbolj zanimivo to, da je poznal osebno skoraj vse živeče znane svetovne ekonomiste tistega časa. Njegova

predavanja so bila parada anekdot o njih, ki se je odvijala vzporedno z razlaganjem snovi. Pri analizi narodnega gospodarstva je Keynesa ošvrknil le z namigom, da se je preveč udingal trenutnim potrebam britanske vlade in kralja, ki je Keynesa za zasluge »povzdignil v lorda v krogu belo oblečenih deklic«. Ničesar ni bilo o Keynesovih zaslugah za nastanek sistema nacionalnih računov, ki so se najprej razvili v Združenem kraljestvu in postali temelj ekonomske analize narodnega gospodarstva. Verjetno je profesor zamolčal Keynesa zato, ker je tudi sam pripravil lastni sistem nacionalnega računovodstva, vendar ga je tedanji jugoslovanski statistični urad popolnoma ignoriral, kar je profesorja vidno zagrenilo.

Podoben odnos je do Keynesa pokazal na svojih predavanjih prof. Černe. Iskriava predavanja, ki so z neprestanimi izbruhi raznovrstnih idej privlačno spominjala na ognjeniške izbruhe žarečih isker vulkanskega pepela in slepeče lave, so Keynesu namenila kaj malo prostora. Največ je bilo negativno kritičnih namigov na apologeta državnega kapitalizma in na enačenje z državnim socializmom, ki je še vedno grozil kot nekaj zlovešči Feniks sovjetskega tipa socializma. Je pa profesor neprestano opozarjal na dopolnilno literaturo, od katere je mnoga dela določil kot izpitno snov, tako da smo jo študentje prebirali deloma iz zanimanja, deloma pa zaradi obveze. Ta opozorila so se nanašala tudi na Stamenkovičev predgovor k srbskemu prevodu Keynesove *Splošne teorije* in na Galbraithovo *Družbo, ki živi v izobilju*. Tu smo morali poznati predvsem primerjavo med Marxom in Keynesom, kar smo v veliki meri vedeli že od prof. Pokorna, in Keynesov odnos do Marxa in marksizma nasploh.

Logično je, da je pri Zgodovini politične ekonomije nam že iz prvega letnika znani prof. Lavrač posvetil Keynesovi teoriji največ prostora. Izbrano strukturirana predavanja so koncizno osvetlila Keynesa kot človeka in precej podrobno predstavila njegovo splošno teorijo. Ni mi znano, ali je prof. Lavrač sam sestavil shemo Keynesove teorije ali jo je od kod povzel, pa to niti ni bistveno. Pomembno je, da se je shema izkazala kot prav imeniten pripomoček za študij in za razumevanje teorije. Njen glavni namen pa je očitno bil, da pokaže, da v svoji teoriji Keynes ni prav nikjer instaliral države kot najbolj pomembnega ekonomskega subjekta. Nakazal je, da država lahko poseže v dogajanje v gospodarstvu in kje dejansko mora poseči, da ohrani želeno delovanje tržnega mehanizma. Vsa ta poseganja morajo biti posredna, bodisi prek določanja višine obrestne mere (!) ali določanja velikosti potrošnje prek obdavčitve dohodka ali določanja velikosti investicij prek obdavčitve profitov in izdajanja lokacijskih dovoljenj za investicije. Poleg sheme je profesor posvetil nekaj razlage inflacijski vrzeli in konceptu investicijskega multiplikatorja.

4. letnik. V zadnjem letniku študija praktično nihče več ni omenjal Keynesa. Prav lahko pa bi o njem kar veliko povedal prof. Pertot, ki je predaval predmet *Ekonomika mednarodne menjave v intervencionizmu*. Keynesa je omenil le kot soavtorja novega svetovnega finančnega sistema, predstavljenega in ustanovljenega v newhamphirskem Bretton Woodsu leta 1944. Študenti smo ne vem od kod

izvedeli, da je Pertot naš edini profesor, ki je Keynesa ne le videl v živo, pač pa tudi delal pri njem in pod njegovim vodstvom pripravljajl doktorsko disertacijo. Verjetno je dejstvo, da je disertacijo nato zagovarjal na svetovno znanem Weltwirtschaftliches Institutu v Kielu leta 1935, torej že krepko v času nacistične Nemčije, prof. Pertotu preprečevalo, da bi nam kadar koli omenil svojo izkušnjo s Keynesom.

Zanimivosti in zmote o Keynesu, ki so jih učili moji profesorji. Prav vsi profesorji, ki sem jih do sedaj omenjal, so imeli zanimiva predavanja, ki so jih poizkušali bolj ali manj popestriti z zabavnimi in tudi resnimi podrobnostmi iz Keynesovega življenja. Seveda te podrobnosti niso bile izpitna snov, so pa ostale znatno bolj v spominu kot enačbe ali teoretične opredelitve. Nekaj jih je prav zanimivih.

Keynesov odnos do očeta. »Keynes se je rodil v angleškem univerzitetnem mestu Cambridge kot sin univerzitetnega profesorja matematike. Očeta ni maral in zato tudi mi maral matematike.« Keynesov oče ni bil matematik, pač pa ekonomist. Ni znano, da bi očeta, ki je umrl tri leta po sinovi smrti, Keynes sovražil. Oče mu je omogočil odlično izobrazbo in ga podpiral v vsaki situaciji, posebno še, ker se je sin rodil kot šibak dojenček in je praktično vse življenje bolehal.

Keynesov odnos do matematike. »Ker je Keynes sovražil očeta matematika, ni nikjer, posebej pa še ne v svojem glavnem delu *Splošna teorija*, uporabil enega samega matematičnega obrazca razen nekje v opombi pod črto.« Ta trditev je precej daleč od resnice. Prvo svoje objavljeno delo je Keynes posvetil verjetnostnemu računu, kar dokazuje, da je matematiko kar dobro obvladal. Omenili smo že, kako je prof. Pokorn podrobno obravnaval Keynesove enačbe. Tudi v *Splošni teoriji* je kar nekaj matematičnih obrazcev. Je pa res, da je praktično ves matematični zapis Keynesove teorije, s katerim sedaj izobražujemo študente, ustvaril Keynesov učenec Alvin Hansen v *Vodiču po Keynesu*. Obsežno poglavje je Keynesovemu odnosu do matematike posvetil David Boyle v knjigi z naslovom *The Tyranny of Numbers. Why Counting Can't Make Us Happy*. Keynesa, piše Boyle, so števila fascinirala, vendar ni posebno maral statistike. Enako so ga fascinirali klasični miti in pravljice. Do ideje ekonometričnega merjenja je bil skeptičen. Ekonomske probleme je namreč v prvi vrsti videl kot v osnovi moralne krize, predvsem zaradi človeške usodne ljubezni do denarja. To ljubezen je opisoval kot »nekakšno ogabno morbidnost, napol kriminalni in napol patološki nagib, ki ga je s srhom treba prepustiti specialistom za duševne bolezni« <str.155>.

Odnos do matematike se je v Keynesovi človeški naravi usodno spremenil decembra 1910, je izjavila nekoč kasneje Virginia Woolf <str.157–158>. Keynes se je v tistem času večinoma mudil v krogu elitnih intelektualcev z izrazito homoseksualnimi nagnjenji. Ljubezensko razmerje z nekim umetnikom ga je odvrnilo od dotedanjega prijatelja, zaljubljenega v števila. Namesto tega je Keynes vedno pogosteje zahajal na baletne predstave, resnico je iskal tako z razumom kot z intuicijo. Verjetnostni račun je bil pozabljen. Nobena tabela podatkov ni več pomenila vira vse resnice, obsedeno zbiranje števil ga ni več zanimalo. Konec koncev

je svoj krog prijateljev dobesedno šokiral, ko se je poročil z ločeno baletko ruskega porekla. Ljubila sta se do smrti.

Keynes kot zmikavt koncepta multiplikatorja. »Keynes je koncept multiplikatorja skrivaj ukradel od svojega učenca Khana. Brez Khana ne bi bilo Keynesa.« Kot piše Stamenković, je to le polresnica. »V svojem delu *Splošna teorija* pripisuje Keynes teorijo multiplikatorja svojemu kolegu, angleškemu ekonomistu Kahnu, kar sicer ustreza resnici, če govorimo o številskem izrazu multiplikatorja. Samo idejo pa sta Keynes in Henderson formulirala že leta 1929, torej dve leti pred Kahnom.«

Keynes kot grobar kapitalizma. »Keynes je bil teoretik državnega kapitalizma. Vse življenje se je moral braniti pred napadi liberalcev, da je umoril in pokopal kapitalizem.« Keynes se je močno upiral takim diskvalifikacijam na svoj račun. »Kapitalizem ljubim in želim, da živi kar je mogoče dolgo,« je napisal na več mestih, »vendar za njegovo preživetje vidim edino možnost, da ga pri življenju ohranja država.«

Keynesov odnos do Marxa. Dokaj redko je omenjal Keynes v svojih delih marksizem in Marxa. V nekem pismu Bernardu Shawu je leta 1935 zapisal: »Poskušal si bom vzeti k srcu Vaše besede. Nekaj mora biti v tem, kar mi pravite, saj je običajno tako. Toda prejšnji teden sem brez posebnega uspeha vrgel še en pogled na starega K. M., ko sem prebiral dopisovanje med Marxom in Engelsom, ki je bilo ravnokar objavljeno v knjigi. Vidim, da sta našla neki svoj način uveljavljanja in grd način pisanja. Če trdite, da sta našla kakršno koli sled za rešitev ekonomske uganke, dvigam roke. Jaz pri njiju ne vidim nič drugega kot zastareli način polemiziranja.« In naprej. »Prebral sem nekaj iz Marxa. Žal v njem ne vidim nič drugega kot onemoglega starca, ki ga trese sveta jeza na kapitalizem.«

Keynes kot finančnik v praksi. »Univerza v Cambridgeu je zašla v velike finančne težave. Kot finančnika svetovnega slovesa so Keynesa prosili, da uradno prevzame skrb za univerzitetne finance. Čez pol leta so ga milo prosili, naj preneha skrbeti zanje, saj univerzi v vsem njenem večstoletnem obstoju ni šlo še nikoli tako slabo. Vendar je Keynes po drugi strani vzorno skrbel za finance baletne skupine svoje žene.« Ni mi znano, kaj je tu resnica. Boyle piše tudi o Keynesu, da je v Bretton Woodsu nastopal šarmantno in grobo, kot je bila njegova navada, saj je še ameriški delegaciji rekel, da naj ne govore v jeziku Čirokezov. Čeprav je zadrževal skupino 730 delegatov iz 44 članic Združenih narodov pri podrobnem formuliranju sklepne dokumenta o novem svetovnem finančnem redu šest ur, je na koncu obveljal za junaka, saj je prav on dosegel, da so sprejeli končni dokument. Ko je končal, so se vsi prisotni dvignili in ga pospremili iz dvorane s pesmijo »For he's a jolly good fellow.«

Keynesov odnos do časa. »Ukvarjam se s kratkim rokom, kajti na dolgi rok smo vsi mrtvi.« Ne vem, kdaj je Keynes to izjavil, poučili pa so me, kaj je najverjetneje s tem mislil. Deloval je v času velike krize in takoj po njej, ko je bilo pomembno najti pomoč za rešitev iz zagat čim prej. Dolgoročni učinki ukrepov so bili drugotnega pomena. Je

pa ta izjava v okrajšani obliki postala priljubljeno reklo ekonomistov, kadar hočejo reči, da jim trenutno kaj ni pomembno. »Na dolgi rok smo vsi mrtvi.«

Vloga posameznika v zgodovini. Mnogokrat se sprašujem, koliko se je Marx zmotil, ko je ocenjeval posameznikovo vlogo v zgodovini. Zanj je bila skorajda povsem nepomembna. Nekje je zapisal, da bi zgodovina določila, če ne bi bilo Napoleona, nekoga drugega, ki bi odigral njegovo vlogo, saj je posameznik rezultat izključno družbenih silnic in sam po sebi ne pomeni nič odločilnega. Tu Marx zagotovo ni imel prav. Vrsta posameznikov je pomembno sooblikovala zgodovino in zgodovina je ravno taka, kot je, zaradi njih. Če bi bil posameznik drugačna osebnost, bi bila tudi zgodovina drugačna.

Povezava med posameznikovo osebnostjo in njegovo teorijo. Pred veliko leti sem bil član komisije za zagovor diplomskega dela, ki ga je predložila neka naša diplomantka. Delo se je nanašalo na družbeno-ekonomske ideje Thomasa Roberta Malthusa. Kot zanimivost je avtorica omenila tudi, da je bil Malthus najmlajši otrok v družini, kjer so ga štiri starejše sestre skoraj vse življenje dobesedno martretirale na vse mogoče načine. Predsednik komisije je bil prof. Černe in se je silno razburil, da je to pisanje povsem nepomembno in da ne sme imeti nobenega prostora v znanstvenem besedilu, češ da življenjske okoliščine nimajo nobenega vpliva na teoretikovo razmišljanje in pisanje.

Ta bežna epizoda me še vedno miselno zaposluje. Tu prof. Černe ni imel prav, podobno kot se je Marx motil pri zgodovinski vlogi osebnosti. Toda ostanimo previdni. Malthusova teorija zagotovo ne bi bila tako črnogleda, ko bi ne bil žrtev miselno in čustveno nasilnih sester. Ko predavamo posamezno teorijo in če posvetimo tudi avtorju teorije kaj besed, se ta življenjska povezava med avtorjevo usodo, osebnostjo in teorijo izrazito uveljavi. Teh povezav ni mogoče predavati študentom na začetku študija, saj morajo spoznati teorije kot neizpodbitno veljavne. Kasneje jih lahko seznanimo z izjemami, proti koncu lahko vržemo v študentsko dušo kal dvoma o teoriji. Podobno je z odnosom med posameznikovo usodo, osebnostjo in njegovo teorijo. Predavati jo je treba študentom z že nekaj ekonomskega znanja in opozoriti je treba, da ni veličina teoretičnega dosežka nič manjša, četudi je njen avtor imel kakšne težave kakršne koli narave.

Poenostavljeno povedano, morda mnogo preveč poenostavljeno – je kar nekaj povezav med osebnostnimi lastnostmi in teorijo, tako kot je. Mnogi teoretiki, ki niso imeli naravnega ali privzgojenega čuta za red, zagovarjajo urejenost v družbi in gospodarstvu ter poseganje države za vzdrževanje »reda«. Mnogi teoretiki, ki so jih v življenju omejevali prestrogi očetje ali družinske okoliščine, so prepričani liberalci. Za vajo bi si lahko postregli z vrsto imen. Seveda ne velja obratno enolična korespondenca. Ni vsak liberalec mamin sinko ali žrtev tiranskega očeta. Vendar si lahko tudi sedaj postrežemo z vrsto imen iz množice svojih vidnih sodobnikov. Ta povezava pogojuje tudi naš odnos do Keynesa.

3 Kako poučujemo o Keynesu

Vse, kar sem zapisal o dosedanjem poučevanju o Keynesu, pravzaprav velja še danes. Zanimivosti in zmote, povezane med osebnostjo in teorijo, še vedno veljajo. Predavati to študentom je seveda mogoče, je pa odvisno od vsakokratnega vzdušja v predavalnici, ki se večinoma vzpostavi med profesorjem in njegovimi študenti takoj na začetku in velja do konca. In tako torej poučujemo o Keynesu, kot je napisano zgoraj in kot je napisano spodaj v treh okvirjih kot fragment osmega poglavja iz učbenika o ekonomski politiki.

Toliko o Keynesu, drugo je keynesianstvo.

Profesorji, ki sem jih omenjal:

France Černe (1923–)

Ivan Lavrač (1918–1992)

Albin Orthaber (1912–1972)

Vladimir Pertot (1911–1992)

Jože Pokorn (1904–1972)

Ivan Ribnikar (1936–)

NORMATIVNA TEORIJA EKONOMSKE POLITIKE KEYNESIANSKA RAZLAGA

8. poglavje KEYNESIANSKA PODLAGA TEORIJE EKONOMSKE POLITIKE

V prejšnjem delu smo omenili hibridnost sistemov ekonomske politike in zaradi nje dihotomijo v teoretični podlagi ekonomske politike. Razpravljali smo o walrasianski podlagi. Druga smer ekonomske teorije, ki rabi kot podlaga, je keynesianska makroekonomska analiza.

Velika kriza kapitalističnega produkcijskega načina je konec prve tretjine (1929) pokazala, da se je praksi in zato tudi v teoriji končalo razdobje liberalizma, da je ekonomski subjekt v bistvu drugačna oseba, kot ga je do tedaj kot racionalnega ekonomskega človeka predpostavljala teorija, da se mora za rešitev kapitalizma kot sistema izoblikovati nov odločilni ekonomski subjekt – država, da je treba namesto avtomatizma v ekonomskih odločitvah vpeljati zavestno odločanje in da je konec koncev nujna tudi nova ekonomska teorija.

John Maynard Keynes (1883–1946) se je kot teoretik državnega kapitalizma ukvarjal s problemi funkcioniranja narodnega gospodarstva. Osrednje vprašanje njegove analize je vzpostavljanje in vzdrževanje polne zaposlenosti, porast narodnega dohodka v zvezi s polno zaposlenostjo, problem delitve dohodka v zvezi z vzdrževanjem ravnotežja na trgu in preprečevanje inflacije ali deflacije in s tem povezano vprašanje uravnotežene plačilne bilance. Keynesova teorija šteje za kratkoročno statično teorijo in zato sama po sebi ni teorija ekonomske politike in še manj teorija indikativnega planiranja, pač pa daje sistemom ekonomske politike teoretično podlago, kako je treba uresničevati posamezne cilje ekonomske politike. Razvijanje teorije gospodarskega razvoja in z njo povezane teorije planiranja gospodarskega razvoja na podlagi tako imenovanega dinamiziranja Keynesovega teoretičnega sistema pa je bilo domena postkeynesianske ekonomske teorije.

Keynesianski pogled ločuje ekonomsko politiko kot državni intervencionizem v dveh oblikah, kot neposredno delovanje v državnem sektorju in kot posredno delovanje v privatnem sektorju. Državna intervencija lahko močno vpliva na agregate in instrumentalno oblikovane parametre, v znatno manjši meri in le posredno pa lahko vpliva na preference. Tako štejemo, da je intervencijski vpliv močan na poleg tipično fiskalnih oblik tudi na potrošnjo prek stabilnih mezd in stabilnih cen in na investicije prek proračunskih investicij, to je velikih kapitalnih investicij z majhnim obratom. Za posredno in manj poudarjeno pa imamo državno intervencijo z monetarno politiko, to je z učinkovanjem na obrestno mero prek reguliranja količine denarja in na mejno učinkovitost kapitala.

Keynesianski pogled na ekonomskega človeka. V nasprotju z Walrasovim pojmovanjem ekonomskega subjekta kot ekonomskega človeka se zdi Keynesu človek kot ekonomski subjekt iracionalno, emocionalno bitje, ki ga namesto infinitezimalnega računa in matematičnega upanja vodijo optimizem, previdnost, cela vrsta motivov, dohodkovni, transakcijski, previdnostni, spekulativni, in preferenc, med njimi je pomembna likvidnostna, nagibov, k potrošnji, k varčevanju. V človeku samem torej ni že po naravi dana težnja k ravnotežju, prej nasprotno – zbegani človek, ki ga ženejo psihološki motivi, je največ prispeval h krizi in tudi zato je nujno, da nastopi bolj racionalen subjekt – država.

•

John Maynard Keynes (1883–1946) se je rodil v Cambridgeu ekonomistu in univerzitetnemu profesorju na tamkajšnji univerzi Johnu Nevillu Keynesu (1852–1949). Študiral je na britanskih elitnih šolah, Etonu in King's College Cambridge. Po krajši službi na britanski državni upravi se je leta 1909 vrnil službovat na Univerzo v Cambridgeu. Začel je objavljati dela o financah in med prvo svetovno vojno so ga dodelili državni Treasury. Bil je uspešen uslužbenec in zato tudi udeleženec versailleske mirovne konference. Objavil je *Economic Consequences of the Peace* (1919), *Tract on Monetary Reform* (1923), *Treatise on Money* (1930), *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936), *How to Pay for the War* (1940) in z njimi povzročil tako imenovano keynesiansko revolucijo.

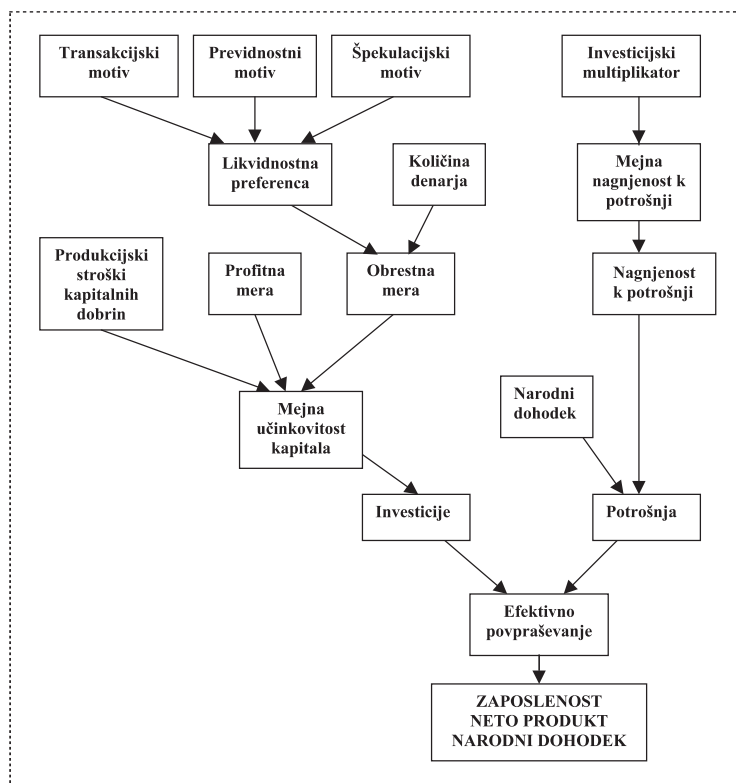
Ob vsakem delu je doživel v strokovni javnosti deloma odobravanje, deloma pa izredno ostre napade. Posebno neizprosni je bil napad Friedricha von Hayeka na *Trak-tat* leta 1930. Keynesianska revolucija je razdelila ekonomiste v dva tokova, na nasprotnike, starejše ekonomiste, kot so bili Jacob Viner, Dennis Robertson in Bertil Ohlin, in na mlade zagovornike, med katerimi so bili Richard Kahn, Joan Robinson, Austin Robinson, James Meade in Piero Sraffa.

V dvajsetih letih je začel s svojim pisanjem posegati v debate o ekonomski politiki in tudi v dnevno-politične debate. Pisal je proti ponovnemu vpeljevanju zlatega standarda, proti politiki *laissezfaire*, v zagovor za začetek javnih del, ki bi zmanjšala nezaposlenost, in obsodil je strah Treasury pred proračunskim primanjkljajem. Pisal je o veljavnosti spornega kreditnega cikla in o obrestni meri, na katero bistveno vpliva likvidnostna preferenca in tako postavil temelje povsem novi, svoji ekonomski teoriji. Najbolj pomembne točke v njegovi teoriji so bile povezovanje velikosti produkta in zaposlenosti, stališča o mejni učinkovitosti investicij, poudarjanje vloge agregatnega povpraševanja za določanje velikosti ustvarjenega proizvoda in vse drugo, kar danes poznamo kot temelje tedaj nove ekonomske discipline, makroekonomije.

Mladi zagovorniki so takoj začeli s svojimi deli opravičevati in predvsem nadalje razvijati Keynesovo teorijo, hkrati pa so se začeli tudi spravni poskusi, kot je bilo pisanje Johna Hicksa (1937) o krivulji S-LM, kar je rodilo tako imenovano *neoklasično-keynesiansko sintezo*, ki so jo po vojni nadalje razvijali predvsem ameriški ekonomski teoretiki.

Zaradi nenadnega poslabšanja zdravja v letu 1938 se je Keynes umaknil iz teoretične polemike. Zelo se je še ogrel za predlog »commodity-reserve« valute namesto zlatega standarda, se še udeležil leta 1944 mednarodne konference v Bretton Woodsu v ZDA in kmalu zatem podlegel vedno težji bolezni.

8.1. Shema Keynesove teorije

Medsebojne povezave vplivov narodnogospodarskih agregatov, parametrov in psiholoških vplivov, od katerih je odvisna polna zaposlenost, katero je Keynes enačil na kratki rok z neto produktom in narodnim dohodkom, je mogoče shematično pokazati, kot je razvidno iz zgornje razpredelnice. V njej nikjer ne nastopa država kot eksplicitni ekonomski subjekt, pač pa je mogoče videti, kje se kažejo pomanjkljivosti v delovanju trga, in tam je Keynes priporočal državno intervencijo.

Literatura

- Boyle David (2000): *The Tyranny of Numbers. Why Counting Can't Make Us Happy*. London: Harper Collins (236 str.).
- Hansen Alvin H. (1953): *A Guide to Keynes*. New York: Mc Graw-Hill (237 str.).
- Keynes John Maynard (1956): *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*. Beograd: Kultura (408 str.).
- Keynes J.M. (1944): *Problemi novca između dva rata*. Zagreb: Matica Hrvatska (496 str.).
- Pokorn Jože (1962): *Teorije o vrednosti denarja*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani (209 str.).
- Stamenković Radoš (1956): *Predgovor v Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*. Beograd: Kultura, 5–47.